

Plukovník gšt. Jiří Birula:

Ústup ve dne.

Čím větší je časový odstup od světové války r. 1914—1918, zejména od období operací ve volném terénu, tím víc a více nám unikají z paměti naše bojové zážitky a válečné zkušenosti, které sice velmi pomalu, ale zato jistě jsou postupně vytlačovány chladnou teorií, aniž jsme s to tento do značné míry přirozený postup nějak zřejmě zpomaliti.

Naproti tomu, i když ještě těžíme ze zkušeností válečných, přece se věnujeme v míru raději operacím efektnějším a rozhodnějším, jakými jsou především operace na křídle, než operacím, abychom tak řekli, velmi nesnadným, choulostivým a ve vojště i dosti nepopulárním, jakými jsou především odpoutání od nepřítele a ústup, zejména pak ústup vynucený a k tomu ještě za podmínek zvlášť nevýhodných, t. j. za dne.

Téměř všichni účastníci světové války prožili v tom neb onom měřítku ústupové boje za nejrozmanitějších bojových situací a snad ještě dosud mají v paměti, jak se tyto choulostivé operace tehdy prováděly a jakých obětí obyčejně vyžadovaly.

Krásné armády, elitní vojska, vyznamenavší se hlavně v prvních bojích svým skvělým elánem a mnohdy i neuvěřitelnou a překvapující statečností, při ústupu, zvláště pod tlakem nepřítele, dovedly často jen utíkat, obětující vše, co překáželo jejich rychlému pohybu nazad (děla, kulomety, trény, zásoby a p.).

Teprve průběhem války se učily armády různých států i tomuto druhu operací a s neobyčejnými oběťmi doháněly to, co bylo v míru neprozřetelně zameškáno.

Je ovšem otázka, naučily-li se vskutku armády během války ustupovat stejně dobře, jak uměly postupovat a útočit, což konečně můžeme i připustit. Nás však bude spíše zajímati to, zdali se dost uvažovalo o pravých příčinách naprostého fiaska mnohých ústupových operací, zejména r. 1914, a těžíme-li my dnes s dostatek z ponaučení těžkých válečných zkoušek i po této stránce.

Prohlédneme-li poválečnou literaturu, shledáme, že analýse této otázky je přece jen věnováno poměrně velmi málo místa, a hlavně, že i synthesa nedává nám jasné a správné ponaučení pro budoucnost, které by nám mělo býti dobrým vodítkem.¹⁾

Celkem se vina v neumění ustupovat, zvláště v l. 1914—1915, přičítá dosud předně nedostatečnému, ba i vůbec žádnému taktickému výcviku v míru, který by se zabýval tímto druhem operace, a za druhé malé odolnosti vojsk (rozuměj především vojáků), která po této stránce velmi často zklamala.

Že taktické nedostatky byly jednou z hlavních příčin neúspěchu při provádění ústupu, je na bílé dni; že voják projevoval malou odolnost, toho jsme byli sami svědky, avšak o příčinách tohoto zjevu nejsme dosud všichni stejného mínění.

¹⁾ I v nejmodernější vojenské literatuře vidíme, jak málo místa se věnuje ústupu vůbec, nemluvic již o ústupu ve dne. Tak na př. Culman ve své všeobecné taktice z celého díla, obsahujícího 630 stran, nevěnuje ústupu ani jednu stránku, Cochenhausen ze 270 stran mluví o této operaci jen na dvou stranách, Morozov ze 360 stran na třech a p.

Jestliže se vojáci v své masě skvěle chovali na začátku války v ofensivních operacích, a to téměř ve všech bojujících armádách, nelze dobře pochopiti, že se titíž vojáci poddávali zmatku, jakmile byli nuceni se otočit a ustupovat...

A přes tuto okolnost jako zřejmou nesrovnalost nesmíme přejíti, aniž si tento zjev odůvodníme lépe než pouhým strachem, sobeckostí, nervositou a p., které se zmocňují každého, kdo se cítí poraženým a je nucen couvnouti. Je to nutné již proto, že se vyskytly případy, kdy titíž vojáci (příslušníci stejné armády) prokazovali občas nezlomnou tvrdost, vytrvalost a odvahu a i za nejhorsích ústupových podmínek vycházeli čestně z boje.

Víme dobře z válečných dějin všech dob, že vojákům nejvíce ubývalo hodnoty a nejčastěji podléhali panice tenkrát, když padl jejich velitel anebo když v těžké bojové situaci zůstávali pojednou bez vedení. Neměli bychom snad i v našem případě hledati příčiny tak špatně prováděných ústupů, zejména na začátku světové války, ve velitelských sborech, které, jak víme, nebyly také vždy a v dostatečné míře dobře vyzbrojeny odolností a v kritických situacích snad příliš brzy opouštěly své podřízené?!

Bylo by vskutku dosti nesnadné zavrhnout nyní tento předpoklad, poněvadž jak z poválečné odborné literatury, tak i z vlastních zkušeností víme, že tomu tak skutečně bylo a že různá velitelství, od nejnižších počínajíc až do velitelství armád, tato velitelství nevyjímajíc, dosti často po vydání rozkazu k ústupu i hned přemísťovala svá stanoviště dozadu (někdy i příliš daleko dozadu), aniž se pokoušela řídití manévry, který svým jednotkám nařizovala. Jen proto docházelo během ústupu k samovolnému zužování ústupových pásem různých jednotek, k přecpávání komunikací, k smíšení proudů a útvarů, při čemž nebylo vzácností, že celé armádní sbory byly konec konců stlačovány na jednu jedinou komunikaci a ztrácely velmi rychle svou bojovou hodnotu.

Při ústupech ve dne to obvykle dopadalo ještě hůře. Tu se často ztrácela i celá velitelství (divisí, brigád, pluků), která teprve po skončení pohybu zpět hledala svá vojska a jen zásahem nových a čerstvých jednotek se uváděla kritická situace v jakýsi soulad.

Bylo-li tomu tak, nemáme ani morálního práva hledati neúspěchy ústupu, zejména na začátku světové války, jen v nedostatečné taktické přípravě vojsk a v malé odolnosti vojáků, nýbrž na prvním místě v tom, že tyto nejtěžší operace nebyly dostatečně řízeny, což hlavně bylo i příčinou naprosté desorganisace, která se během ústupu tak často vyskytovala.

Při operacích ofensivních, na př. v očekávání střetného boje, byla zřejmá jakási snaha velitelů všech stupňů tíhnouti dopředu; u předvoje složeného z 2—3 praporů a z několika baterií bylo lze pozorovati různé případy vojsk a v malém množství vojáků, kteří snad právem považovali svou přítomnost u nejčelnějších sledů před střetnutím za přímo nezbytnou; naprosto jinak tomu bylo za ústupu. Velitelé vyšších jednotek po vydání rozkazu k ústupu mnohdy odjížděli se svými štáby dozadu na průzkum nových obranných postavení, velitelé brigád následovali rovněž svého představeného, přenechávající vedení valných vojsk velitelům pluků, velitelé pluků se přemísťovali na výši velitelů brigád, aby si tak zajistili volnost jednání atd.

To je obrázek při ústupu předem připravovaném, obyčejně v noci, který konec konců nebyl tak těžký, zvláště podařilo-li se odpoutání a ústup utajiti; hůře to vypadalo při nuceném ústupu ve dne. Při něm se nejčastěji ztrácela veškerá rozvaha a různí velitelé nejprve se starali o odsun svých štábů, aby mohli během ústupu svých vojsk nerušeně dále pracovat... A tak docházelo ihned k porušení veškerého spojení mezi jednotlivými velitelskými složkami, spojení tolik důležitého zvláště v této situaci. Velitel roty hledal osobně velitele praporu, velitel praporu svého velitele pluku atd. a na frontě zbývali nejnižší velitelé, kteří velmi často podléhali prvním nesnázím a rychle se vzdávající panice...

Že velitelé různých stupňů hledali své představené ihned, jakmile dostali rozkazy k ústupu, nebo hned, jak byla zahájena tato tak nešťastná akce, není nic nepřirozeného, poněvadž mnohá nařízení, vydaná naspěch, nebyla ani jasná, ani je nebylo lze provésti a mnohé předpoklady představených se již při zahájení ústupu ukázaly nesprávnými. Spojení nebylo, hledal se tedy osobní styk, aby rozkazy mohly býti doplněny nebo změněny, a tak ustupující fronta zůstávala znenadání bez velení!

Prožil jsem osobně několik velkých ústupů, zejména na začátku světové války, a také ústupů ve dne a mohl bych podložit své vývody četnými příklady ze skutečnosti. Myslím však, že toho není ani potřebí. Nám jde hlavně o to, abychom se všichni dívali na minulost střízlivě, nezaujatě, neboť jen tak se nám podaří co nejvíce a co nejlépe těžit z minulosti pro přítomnost a býti připravenými pro budoucnost.

Sám jsem toho názoru, že velitelský sbor naší armády musí odpoutání od nepřítele a provádění ústupu dobře ovládat a v tomto smyslu připravovat jak své podřízené jednotky, tak, zejména, veškeré velitelské složky počínaje složkami nejnižšími.

Mám dojem, že odpoutání a ústupu v noci již všichni dosti rozumíme a není to pro nás neznámá operace; obávám se však, že tomu tak není, co se týče ústupu ve dne, t. j. ústupu za nejtěžších podmínek, kdy zdar operace spočívá na nejcitlivějších vázkách!

A myslím, že právě my musíme býti velmi dobře připraveni prováděti ústup ve dne a rozuměti mu jak po stránce taktické a materiální, tak i po stránce psychologické, již proto, že počítáme u nás s možností operací na širokých frontách, které v našich poměrech nebudou nikterak výjimkou. Tato okolnost nás nutí nejen důkladně se připravovati v míru k operacím na širokých frontách a všestranně je poznávati, nýbrž dobře předvídat i různé nevýhody s nimi těsně spjaté.

I když lze pochopiti snahu každého velitele, předvídá-li se nezbytnost ústupu, vydržeti na místě až do tmy a provésti vynucený neb i nařízený ústup za podmínek co nejvýhodnějších, zrovna v bojích na široké frontě nutno počítati s tím, že budeme donuceni nejčastěji ustupovat ve dne, a to ještě i pod přímým tlakem nepřítele, což jest zajisté jednou z hlavních nevýhod bojů na rozsáhlých frontách s velmi omezenými silami.

Proto považujeme-li za nezbytné studovat ústup jako bojovou fázi po všech stránkách jak teoreticky, tak i prakticky, chybovali bychom, kdybychom počítali jen s nočními ústupy, jejichž výhody zdůrazňují naše předpisy, považující ústup ve dne za tak nevýhodný, že by k němu ani nemělo docházeti...

Skutečnost a válečné dějiny nás učí, že se o nutnosti neb o době ústupu rozhodujeme nejčastěji pod tlakem nepřátelské vůle, která ovšem má jedinou a hlavní tendenci vnutiti odpůrci podmínky boje nejméně pro něho výhodné, jaké na příklad jsou při ústupu ve dne.

V boji na širokých frontách se nepříteli velmi často podaří i menšími silami prorazit v jednom anebo několika místech naší roztaženou sestavu a vynutí náš ústup, při čemž budeme dělati těžkou zkoušku pohotovosti i k těmto tak nesnadným bojovým akcím.

To je, myslím, dostatečný důvod, abychom v míru častěji věnovali ústupu své teoretické úvahy a měli dostatek vůle je přezkušovat i prakticky.

*

Především několik slov o terminologii, která se vztahuje na tento druh operace.

Dosavadní spleť názvů a pojmů, jako na př. ústupový manévr, ústup, ústupový boj, boj na zdrženou a p., které se vyskytovaly v našich předpisech a které dlouho působily jakýsi zmatek, byla již hlavním štábem r. 1932 velmi šťastně odklizená. Nyní již rozeznáváme, pokud jde o přechotu, jen dva základní pojmy: ústup a ústupový boj. Ústupem rozumíme bojovou činnost, při níž ztrácíme terén ať dobrovolně nebo z donucení, kdežto ústupovým bojem — každý boj, při němž couváme v nepřátelské palbě.²⁾

Tyto dvě definice jsou pro nás nyní naprosto jasné a nesmíme již rozumět pojmem „ústupový manévr“ nějaký zvláštní druh ústupu, jak se to ještě dosud děje, poněvadž jak při ústupu, tak i při vedení ústupového boje musíme obvykle manévrovati, čímž se stává ústupový manévr pojmem docela podřadným.

Je přece jasné, že na př. zadní voj při ústupovém boji je donucen manévrovati (vede ústupový manévr), ústupový manévr vede i vyšší jednotka, má-li na př. přerušiti dotyk a ustoupiti (za ústupu manévruje), konečně ústupový manévr provádí i velitel družstva, který v ústupovém boji palbou lehkého kulometu usnadňuje ústup úderného roje a p.

V některých armádách se přece ještě dosud ústupový manévr a ústupový boj a konečně i ústup rozlišují jako naprosto různé druhy ústupových operací, pokud jde o okolnosti, za kterých se provádějí. Tak na př. v armádě francouzské se podle zatímního předpisu o použití vyšších jednotek a podle Règlement d'Infanterie ústupový manévr liší od ústupového boje tím, že při ústupovém manévru jde vždy o operaci podniknutnou dobrovolně, často s vojsky svěžími za tím účelem, aby se získal čas a zpomalil nepřátelský postup, aniž by se přijímal boj.

Jeho způsob záleží v postupné souhře jednotlivých sledů, při čemž každý z nich klade omezený odpor na předem zvoleném a částečně i organizovaném postavení, avšak vyhne se akci zblízka a včasným ústupem obnaží další sled.

Ústupovým bojem (ústupem) se rozumí rovněž opuštění terénu, vždy však pod tlakem nepřítele. Způsob tohoto boje záleží v tom, že se předně umístí zadní voje na nejvýhodnějším postavení a pod jejich ochranou zruší jednotky 1. sledu dotyk s nepřítelem, ustoupí a uspořádají se, jakmile se dostanou z dosahu nepřátelské palby.

²⁾ Výnos MNO. čj. 10.415-hl. št./3. odděl. 32 ze dne 14. září 1932.

Podobně je tomu i v polské armádě, kde se rozeznávají dva charakteristické pojmy: „odwrót“ (ústup) a „manévr odwrotowy“ (ústupový manévr), t. j. klasifikace druhu ústupových operací v Polsku se velmi přibližuje jejich klasifikaci v armádě francouzské. Myslím, že naše poslední třídění a definice podle uvedeného výnosu je přece logičtější, poněvadž opouštíme-li terén dobrovolně nebo z donucení, stejně musíme manévrovati do z a d u jako při postupu a za útoku manévrujeme k u p ř e d u; manévrujeme-li i zde — nemůžeme tedy ústupovým manévrem rozuměti naprosto něco odlišného.

Naproti tomu německý a rakouský Polní řád (F. u. G.) nedělají vůbec rozdílu mezi ústupovým manévrem a ústupovým bojem; mluví jen o ústupu a o m a n é v r u zadního voje, který v těchto předpisech je vyličen dost úplně a přesně.³⁾

Stojí ještě za zmínku velmi zajímavé třídění, s kterým se setkáváme v soudobé odborné literatuře SSSR, pokud jde o ústup jako zvláštní fázi moderního boje. V sovětské armádě se zdůrazňuje to, že ústupy mívají jak různé příčiny, nestejné formy, tak i odlišné cíle a musí býti proto i různě pojímány!

První formou ústupu je „o t k a t“ (odplynutí, odliv, počáteční deformace sestavy) — t. j. takový ústup, který se nestal z vůle velitele, nýbrž z iniciativy podřízených (na př. pro místní neúspěch). Tento druh ústupu trvá tak dlouho, dokud velitel nenařídí jej zastavit nebo dokud nedá svůj rozkaz k skutečnému ústupu a nepřevzme jeho řízení.⁴⁾

Další druh ústupu je „p l a n o m ě r n o j e o t s t u p l e n i j e“ — ústup metodický, plánovitý, který se nařizuje proto, aby byl získán čas a prostor (k zajištění nástupu, k ochraně křídla, k dokončení evakuace a p.). Při tom se pojmem plánovitost rozumí nikoliv jen plán, podle kterého se ústup provádí, nýbrž, hlavně, zvláštní charakteristika tohoto druhu ústupu: pomalost, zdoluhavost, ústup krok za krokem, využívání všech výhod terénu a p. s nasazením všech sil a prostředků, které jsou k dispozici. Je to zkrátka něco středního mezi ústupem a obranou!

Konečně jako třetí a nejhlavnější druh ústupu je „o d s k o k“, jehož účelem je stáhnouti pod ochranou zadních voňů vojska, která jsou v dotyku s nepřítelem a která jsou vydána možnosti snadné porážky nepřátelskou přesilou, s tím úmyslem, aby pak po přeskupení sil bylo možno zahájit rozhodnou protiofensivu nebo přejíti znovu do obrany za nejvýhodnějších podmínek. Hlavním cílem odskoku je tedy znovu získat volnost jednání!

Tento poslední druh ústupu může býti jak rázu taktického, tak operativního a strategického. T a k t i c k ý „odskok“ je stažení fronty dozadu, aby nepřátelská příprava vyzněla na prázdno neb aby nepřítel byl nucen vzdáti se v posledním okamžiku veškerých svých příprav k útoku (hlavně dělostřelecké přípravy) a znovu přemísťovati a uskupovati své dělostřelectvo (ústup v rámci asi vyšší jednotky); o p e r a t i v n í „od-

³⁾ V obou těchto předpisech najdeme také dosti podrobné pojednání (zvláště v předpise rakouském) o „boji na zdrženou“, při čemž německý Polní řád přičleňuje tento druh boje do skupiny „bojů za zvláštních okolností“! — Rakouský Polní řád se ještě zmiňuje i o „ústupovém pochodu“.

⁴⁾ Místní ústup z iniciativy podřízených velitelů připouští i Cvičební řád pro jezdeckvo v static, pojednávajících o boji na zdrženou. V čl. 404 v předposledním odstavci nacházíme dokonce i tuto větu: „Velitel celku si vyhradí právo buď je omeziti (rozuměj místní ústupy J. B.) nebo naříditi celkový ústup“...

skok“ je ústup v rámci celé operace, který však nemívá rozhodujícího vlivu na situaci ostatní fronty válečického státu (rámec asi armády); konečně strategický „odskok“ se dotýká již celé fronty a celého válečického státu.

Tolik pro povšechnou informaci, pokud jde o cizí armády.

*

Je-li nám jasné, co je ústup a co je ústupový boj, můžeme uvažovat o různých druzích možných ústupů. Rozeznáváme:

1. ústup dobrovolný, kdy zásadně chceme více manévrovat než bojovat a kdy jde o to získati čas anebo získati volnost jednání,

2. ústup pod tlakem nepřítele, kdy dochází k nezbytnosti předešlým ústupového boje střídaného ovšem s manévrem,

3. ústup dobrovolný ve dne (případ velmi řídký, jsme-li v těsném dotyku s nepřítelem),

4. ústup dobrovolný v noci (případ nejčastější),

5. ústup pod tlakem nepřítele ve dne, a to tlakem přímým aneb i pro neúspěch u souseda neb ohrožením týlu (raid) (případ nejchoulostivější), a konečně

6. ústup pod tlakem v noci (dotýká se jen menších jednotek jako důsledek neúspěšného pro nás nočního boje).

V tomto článku a později i při studiu konkrétního případu budeme se zabývat ústupem pod nepřátelským tlakem ve dne, t. j. případem vskutku nejchoulostivějším, který však, jak jsme již zdůraznili, nesmíme považovati pro sebe za případ naprosto výjimečný!

Podívejme se nejprve, co mluví o ústupu, zvláště ve dne, naše základní předpisy G-V a P-I-1, nebo i předpisy jiné, a naproti tomu, co o pronásledování ustupujícího soupeře mluví předpisy jednoho z našich nejmocnějších sousedů, armády německé.

Především, kdy vůbec můžeme dobrovolně opustiti terén?

Čl. 429 G-V uvádí: „Když velitel armády nemá více záloh, které by mohly provést protiútok, rozhodne se, dovoluje-li to jeho úkol, dříve než nasazené jednotky vyčerpají úplna své akční prostředky, k ústupu armády.“

Čl. 466 G-V mluví také o ústupu v obranném boji: „Jestliže se protiútoky divise nezdařily, odporuje divise tvrdší palbou na místě.

Nikdy neopustí posice, leč na rozkaz armády. Uvnitř divise pak neopustí nikdo, ani nenařídí opustiti kterékoli stanoviště pro boj bez rozkazu nebo povolení přímého představeného.

Zápas o posici musí býti veden do posledního muže.“

Co se týče ústupu ve dne, který může býti jak dobrovolný, tak nucený vlastní nepříznivou situací nebo situací u sousedů, dále pod přímým tlakem nepřítele neb obchvácením křídla a konečně i zásahem do týlu (případ zajisté nejhorší), o tom o všem se náš Polní řád nezmiňuje a jen právem zdůrazňuje nezbytnost přerušení boje tak, aby ústup mohl býti nastoupen v noci (čl. 429, 467).

Cvičební řád pro pěší vojsko P-I-1 zdůrazňuje nutnost přípravy každého přerušení boje do nejmenších podrobností. Praví se v něm, že se ústup může zdařiti zpravidla jen v noci a musí býti před nepřítelem utajen co možná nejdéle (čl. 595).

Cvičební řád pro jezdecktvo, II. díl (návrh), který je vskutku naším nejnovějším a po mnohé stránce i nejmodernějším předpisem, dotýká se ústupu ve dne již na několika místech, avšak i tento předpis neosvětluje tuto důležitou operaci v dostatečné míře.

V čl. 347 uvádí:

„K získání volnosti se odpoutávají jednotky postupně. Ty, které mohou palbou působiti co nejdéle ke zdržení nepřítele, odpoutávají se poslední a kryjí tak shromažďování a nasednutí ostatních jednotek. Hlavní úkoly připadnou těžkým kulometům.

Aby ústup neskončil zmatkem, vyhledá velitel vzadu již předem vhodnou čáru, kterou vytyčí některá jednotka ze zálohy. Před ústupem tuto čáru obsadí, aby s podporou veškerého volného dělostřelectva chránil ústup části, jež se ještě drží“ ...

V čl. 388 čteme: „Odpoutání jest operace velmi choulostivá, neboť upozoruje-li je nepřítel, může míti za následek značné ztráty. Proto bude výhodné provéstí je vždy, kdykoli to bude možné, v noci, nebo využití špatného počasí. Někdy však bude nutno odpoutati se i během boje za dne a tu je nezbytno, aby odpoutání co nejpečlivěji připravili velitelé všech stupňů.“

Nenajdeme tedy o ústupu ve dne a zejména o tom, jak se takový ústup provádí, v našich předpisech soustavného ponaučení, a to nás ještě více nutí zabývati se tímto problémem důkladně.

Připomeňme si nyní, jakým způsobem je objasněno pronásledování na příklad v německém předpise „Führung und Gefecht der verbundenen Waffen“:

Vítěz pronásleduje svého protivníka na široké frontě a nepřetržitě se snaží obchvátiti jeho křídla, předhoniti ho a přehraditi mu ústup.

Podřízení velitelé musí ihned zahájit pronásledování, jakmile nepřítel před nimi povolil, aniž vyčkávají rozkazů a aniž přihlížejí k předchozí únavě svých vojsk. Musí jednati odvážně a podle vlastní iniciativy. To jest tím nutnější, neboť nepřítel nemá jiné myšlenky, než uniknouti z dosahu vítěze.

Uspořádání jednotek i zásobování střelivem a proviantem nebude někdy možno provéstí dříve, až za pochodu vpřed, a nesmí překážeti energickému pronásledování. Zálohy musí býti zasazeny bez odkladu.

Letecké části zanedbávají svou úlohu boje s nepřátelským letectvem a útočí na gros nepřítele. Svými kulomety a pumami zvyšují paniku u nepřítele a nepořádek na komunikacích a na nádražích. Zvědné a převědné letectvo je ihned zasazeno s úlohou zjistiti ústupové cesty nepřítele.

Dělostřelectvo se nedá ničím zastaviti a použije všech děl až na největší dostřel. Během postupu musí jednati rychle, hledí předhoniti nepřítele, zvláště ve spojení s jezdecktvem.

Zadní voje nepřítele nesmějí ani svéstí pronásledovatele z důležitého směru, ani prilákati na sebe mnoho vojsk. Prolomení zadních vojsk neb jejich obchvácení nás velmi rychle přivede v dotyk s valnými voji nepřítele ...

Tak mluví o pronásledování německý Polní řád a z toho všeho můžeme si učiniti tento závěr: Německý předpis žádá, aby se znemožnil všemi prostředky nepříteli ústup a aby nepřítel byl poražen, dříve než bude s to znovu se postaviti na odpor.

Ovšemže stejnou tendenci, pokud jde o pronásledování, mají i naše předpisy, avšak Němci rozbírají tuto akci podrobněji a hlavně zdůrazňují nezbytnost zničit ustupujícího všemi prostředky a bezohledně.

Tato okolnost ještě dále podpirá naše závěry o nutnosti všestranné přípravy v míru k ústupovým operacím, neboť její opomíjení by mohlo být pro nás přímo osudné.

*

Řekli jsme, že se naše předpisy nezmiňují podrobněji o způsobu odpoutání a ústupu a o samém mechanismu ústupu, zvláště za tak těžkých podmínek, jaké doprovázejí vždy každý ústup ve dne! V předpisech některých jiných armád najdeme kromě všeobecností ještě i rozličná konkrétní nařízení a také podrobnosti, které se vztahují na tyto operace, a to podrobnosti mnohdy velmi užitečné a podložené třeba i nepřímo válečnými zkušenostmi.

Tak na př. německý předpis pro pěchotu mluví dosti podrobně o odpoutání od nepřítele v sešitech 1 až 5 a dotýká se jak nejmenších bojových jednotek a různých pěších zbraní, tak i roty a praporu.⁵⁾

Zdůrazňuje zejména to, že ve dne pěchota 1. sledu má přerušovati dotyk jen pod ochranou paleb svých těžkých kulometů a paleb divisního dělostřelectva. Pěchota 1. sledu manévruje sama opět po sledech a ty pak po skupinách. Ústup skupinek chrání palby lehkých kulometů, které arci v tomto případě musí disponovati značným množstvím střeliva; nutno předem počítat i s případným obětováním jak kulometů, tak i materiálu, jenž často musí býti bezohledně ponechán na místě, aby pěchota mohla býti zachráněna.

Dále se zdůrazňuje obětovná velitelská činnost; tak na př. velitel roty musí sám osobně organisovati a řídit ústup své jednotky (ustanovuje čtyři nebo těžké kulometry, má-li je k dispozici, které zůstanou na místě jako poslední; určuje jednotky, které podporují ústup přednějších; sestavuje hlídky, které za vedení rázných velitelů zastírají ústup a zdržují postupujícího nepřítele;⁶⁾ konečně za vhodných okolností organisuje i protiúder).

Sám ustupuje s posledními částmi.

Při tom se klade zvláštní důraz na starost o raněné, t. j. o jejich včasný odsun, na odsun střeliva a materiálu.

Co se týká těžkých kulometů a minometů, kladou se na ně zvláštní požadavky; jsouce umístěny v zadu, mají svou prudkou palbou umožňovati postupné odpoutání nejčelnějších sledů, kterážto operace je vskutku nejtěžší. Proto nasadí velitel praporu nejvhodněji své těžké zbraně i děla (má-li je), aby ústup 1. sledu byl zabezpečen nejen zpředu, nýbrž i zezadu (aby nepřítel mezerami nepronikl do týlu ustupujících částí).

Tolik o samém mechanismu ústupu ve dne podle německého předpisu pro pěší vojsko.

*

⁵⁾ Rakouský „F. u. G.“ věnuje tomuto druhu operace ještě více místa a pozornosti než všechny předpisy německé a doplňuje své statí velmi zajímavými podrobnostmi.

⁶⁾ Německý „F. u. G.“ zvlášť zdůrazňuje důležitost těchto hlídek za ústupu. Mají býti vybaveny značným počtem střeliva, raket, kulometry, obrněnými automobily, dokonce i jednotlivými děly. Používají boje a lsti, aby co nejdéle nepřítele zdržely; vytrvají do krajnosti, i kdyby měly pozbýt kulometů a děl.

Abychom tuto studii mohli co nejvíce zkrátit, omezíme v dalším pojednání její analytickou stránku a budeme se více přidržívatí stránky syntetické.

Ujasníme si nyní nevýhody, které jsou při ústupu ve dne tak četné, a pokusíme se stanovit zásady, které je nutno mít dobře v paměti při provádění operací tohoto druhu.

Jaké jsou zvláštní nevýhody přerušení boje a ústupu ve dne v srovnání s ústupem v noci?

1. Ústup mimo vzácné výjimky (zvláště výhodný terén anebo zvláště příznivé povětrnostní poměry — vánice, liják šikmý k nepříteli, mlha) nemůže býti utajen.

2. Nebývá připraven, poněvadž nastává nejčastěji neočekávaně, pod přímým tlakem nepřítele, pro neúspěch u souseda, pro obchvat vlastního křídla a p.

3. Je spojen s největšími ztrátami jak na lidech, tak i na materiálu; někdy k záchraně gros sil bude nutno dokonce vědomě obětovati jednotky, které jsou v dotyku s nepřítelem.

4. Neobyčejně omezuje velitele co do času a volnosti jednání.

5. Nesnadnost velení a zvláště ovládnutí podřízeného mužstva, které jsouc pronásledováno nepřítelem spíše se vyhýbá plnění rozkazů než v noci. V noci se voják stará, aby se neztratil, aby nezbloudil, poněvadž nevidí, není orientován a přidržuje se své jednotky, kdežto za ústupu ve dne je tomu opačně.

6. Moderní prostředky nepřítele zde nacházejí nejširší pole působnosti: letectvo pozoruje, ztěžuje a ruší veškeré pohyby ustupujících, mechanisované a motorisované jednotky nejsnadněji vnášejí paniku do jejich řad.

7. Nepřátelský tlak rychle vzrůstá a hledí ustupujícího rozdrtit; způsobí nejrůznější, mnohdy i připravená palebná soustředění a přehradu, které budou brániti v ústupu jak jedincům, tak i celým jednotkám.

8. Při ústupu ve dne, zejména vynuceném, má morálka vojska zvláštní význam; ta však velmi rychle klesá jak vědomím neúspěchu, tak i ztrátami. Je-li ještě nebezpečí obchvatu křídla, je nejlepší půda pro zmátek. Je tedy takový ústup zvláště nebezpečný tím, že těsně hraničí s porážkou a s rozvrácením vlastních sil.

To jsou nejhlavnější nevýhody, kterých ovšem za ústupu v noci ve velké míře není.

*

Hlavní zásady pro přerušení boje a pro ústup ve dne jsou:

1. Jednat rychle, rozkazovat velmi stručně, nikdy ukvapeně.

2. Zachovat duch přítomnosti a schopnost nařizovat. Dávat dobrý příklad podřízeným s tím vědomím, že duševní stav velitelů padá na váhu při ústupu ve dne především.

3. Přenechat podřízeným co největší volnost v provádění daného úkolu a udržovat je v klidu a v rovnováze.

4. Osobně řídit ústup podřízených a pod žádnou záminkou se nevzdalovat od své jednotky.

5. Ústup ve dne musí být připraven, ovšemže v době velmi omezené; proto vše jednoduché a nic složitého.

6. Dobře upravit mechanismus ústupu jednotek, které jsou v dotyku, a u těchto jednotek způsob ústupu jednotlivých sledů.

7. Gros pěchoty dostat co nejdříve z pásma postřelování nepřítelem dělostřelectvem středních donosností (zde žádné zastávky a shromažďování).

8. Využít co nejvíce prvních okamžiků ústupu, kdy nepřítel přece není ještě tak připraven, aby zahájil soustavné pronásledování; proto je výhodné, dovoli-li situace (nepřítel, terén), stáhnouti v nejkratší době pod ochranou samočinných zbraní dobře umístěných vzadu nejvíce sil prvního sledu za první terénní čáru, která omezuje nepříteli pozorování; tím vznikne mezi vlastními vojsky a nepřítelem jisté bezpečnostní pásmo, které ztíží nepříteli přímé pronásledování.

9. Zadržovací postavení pro zadní voj mají vyhovovat všem podmínkám, hlavně, aby se z tohoto postavení mohlo účinně zasáhnouti proti nepříteli, který ohrožuje ústup jednotek 1. sledu, a aby toto postavení odpovídalo dobrým možnostem ústupu. Zadržovací postavení zadních vojů je výhodné volit blíže původního postavení, než tomu bývá při ústupu v noci, avšak tak, aby vojska měla dostatek času jak obsadit postavení, tak i uspořádat palbu.

To zkrátí podstatně období největší krise ustupujících. Ovšemže zase toto postavení nesmí býti voleno příliš blízko postavení původního, aby snad neúspěchem 1. sledu nebylo znemožněno včas je zaujmouti, neboť tím by došlo k situaci nejhorší; kromě toho by mohl nepřítel takové postavení snadno zdolati bez zvláštních přesunů.

Zadržovací postavení mají býti v zásadě hájena souvislou palbou, poněvadž jednotlivá ohniska odporu oddělená a nespojená palbou umožňují nepříteli pronikání a obchvaty mezerami. Vyžaduje tedy obsazení takovýchto postavení při ústupu ve dne dostatečného množství pěchoty!

Zadržovací postavení je výhodné volit i na okrajích lesů (je-li dostatečný výstřel a výhled), poněvadž lesy nejen umožňují snadné odpoutání a ústup, ale i znesnadňují nepřátelské pozorování ze vzduchu!

10. Před odpoutáním ve dne bude někdy výhodné provést na některých místech útok neb i protiútok, zvláště jsou-li k dispozici tanky. Tím můžeme překvapit nepřítele, zmásti ho a získat čas.

11. S ústupem 1. sledu lze započít jen tehdy, jsou-li jednotky mající úkol podporovat a chránit ústup umístěny a připraveny k boji!

12. Odpoutání od nepřítele činí největší potíže, a to jak odpoutání čelního sledu, tak za ústupu i sledů dalších, poněvadž odpoutání není nic jiného než pohyb nazad za nepřátelského pozorování a za jeho organizovaných palb, které za ústupu ve dne vždy nabývají převahy.

Zásadně nelze proto ustupovat najednou celými sledy, nýbrž tak, aby se i uvnitř těchto sledů střídala palba s pohybem nazad, jak to činíme při postupu vpřed. Tento těžký manévr má býti podporován zezadu účinnou palbou jednotek prozatím stojících na místě.

Vyskytnou se však situace, kde bude nutno ustupovat i celým sledem najednou!

13. Sled ustupující jako poslední podporovat dostatečným dělostřelectvem. Ten však musí vytrvat na místě dotud, dokud všechny ostatní ustupující jednotky neuniknou přímému nepřátelskému pozorování; je-li třeba, obětuje se.

14. Při samém odpoutávání a ústupu varujeme se šablon. Nezačínáme ani zprava doleva ani zleva doprava, nýbrž vzhledem k nepříteli, terénu, situaci... Prvky, které mohou nejlépe podporovat ústup svých sousedů, nejlépe drží nepřítele v šachu, nebo nejsnáze ustoupit, ustupují vždy jako poslední.

15. Manévrovat po sledech a nechtít, aby tatáž vojska bojovala na všech postaveních.

Cvičební řád pro pěší vojsko P-I-1 v čl. 594 (kupon 12, 4. doplněk k P-I-1) uvádí:

„Vojsko, které počalo ustupovat pod tlakem nepřítele, je zřídka schopno uspořádat se samo v postavení, jež se mu přikáže vzadu, a vážně tam odolávat... Než se použije vojska po ústupu, je nezbytno uvést je do pořádku a obnoviti jeho mravní sílu pokleslou ústupem.“

Nesmíme zapomínat, že schopnost k odporu závisí na čase nezbytném k organizaci paleb. Bez upravených paleb odpor takového sledu je velmi oslaben.

16. Důležité pozorovatelné (čáry), které by umožnily nepříteli pozorování do týlu, v kterém se provádí ústup, je nutno držeti co nejdéle a někdy až do sebeobětování.

17. Ústup pěchoty podporovat, hlavně na začátku, největším počtem dělostřelectva, jakož i bitevním letectvem.

18. Dělostřelectvo za ústupu nabývá obzvláštní důležitosti; je výhodné je decentralisovat. Palby ustupujících sledů jsou desorganizované, slabé, palby sledů podporujících ústup nebývají často pro nedostatek času dosti uspořádány — nepřítel i zde je ve velké výhodě! Úspěch každého ústupu závisí také na možnosti v jistých okamžicích nabýt převahy palby nad nepřítelem. Je najevo, že hlavním činitelem za těchto operací může být jen dobře řízené a odhodlané dělostřelectvo, které nejen svými dalekými palbami zdržuje postupujícího nepřítele a ruší jeho přípravu k útoku, nýbrž s celou souvislostí pěších paleb, zvláště v místech pro pěchotu nejdůležitějších.

Pěchota předčasně opuštěná za ústupu svým dělostřelectvem nejen i nedostatečně podporovaná může býti snadno od nepřítele smetena a poražena!

19. Spojení před ústupem a za ústupu zajistit všemi prostředky, aby ústup mohl být nepřetržitě řízen a aby mohly být včas dodány rozkazy k ústupu (jednotlivým sledům).⁷⁾ Všem velitelům musí být jasný celý manévr ústupu předem; úzkostlivá centralisace ve smyslu paušálního „ústup na můj rozkaz“ se v tomto případě nedoporučuje. Celý zdar manévru tohoto druhu do hloubky závisí ovšem na včasném odpoutávání jednotlivých sledů, a proto je nutno dobře uvážiti, kdy bude nutno uvolnit iniciativu podřízeným velitelům a přenechat jim právo dát rozkaz k ústupu za podmínek přesně a jasně stanovených.

⁷⁾ Radiotelegrafního spojení v době příprav k ústupu používáme v dosavadním měřítku, aby přípravy k ústupu nebyly předčasně prozrazeny. Během samého ústupu používáme radiotelegrafního spojení tehdy, když jiná rychlá pojitka nefunguje nebo jich nemůže být použito (na př. špatná komunikační síť a p.).

Zde mohou býti různé variace, co se týče zahájení ústupu, poněvadž každý případ je nutno řešiti individuálně, avšak volme jen nejjasnější variace:

a) stanoviti hodinu ústupu (když máme dostatečnou hloubku terénu k dispozici),

b) podmíniti určitou nepřátelskou situací (dosáhne-li nepřítel určité čáry neb jakmile zahájí přípravu k útoku a p.),

c) na rozkaz představeného (stanovit však přesně, jak bude dodán — radiotelegraficky, letadlem, signálem, spojkami a p.),

d) na rozkaz podřízených (při tom právo ustoupiti může se omezit jen do určité hloubky).

Velmi často budeme musit tyto variace kombinovat, nikdy však nestačí říci, aby...“ jednotky se nedaly upoutat nepřítelem...“ To není dosti jasné a může se vykládati různě.

20. Dostatek munice všech druhů.

21. Konečně musí velitel nařizující ústup orientovati svá vojska o tom, proč se ústup provádí, a nemá z toho dělati tajemství! (Ovšem nebyl-li ústup přímo nepřítelem vynucen.) Budou-li vojska orientována o účelu ústupu, povznese se tím často již pokleslá nálada a vzbudí se u všech jakési sebevědomí!

Zamezí se tím rovněž rozšiřování různých klamných zpráv a dohadů, které za ústupu mívají mnohdy i rozhodující vliv na duševní stav ustupujících vojsk.

*

To jsou nejzávažnější podmínky každého ústupu ve dne. Připojíme ještě několik slov o velitelských vlastnostech, které při ústupu vůbec a zvláště při ústupu ve dne mají mimořádný vliv na úspěch anebo neúspěch celé akce.

Které vlastnosti to jsou?

Především velitelský klid a rozvaha. Nervositu velitele připravujícího a nařizujícího ústup lze v našem případě považovati za největšího spojence nepřitele! Vycítí-li podřízení neklid představeného v tak rozhodujícím okamžiku, jako je nastávající ústup, mžikem se to rozšíří a přenese na jiné složky a na konec to může vésti i ke katastrofě.

Druhá vlastnost, kterou nutno zdůrazniti při ústupu, je rozhodnost. Zde čas nutno počítati na vteřiny, nerozhodnost velitele ubere nám mnoho drahého času, o který pak budeme těžce bojovat. Nutno také pamatovati, že i ukvapené jednání je při ústupu neméně nebezpečné, poněvadž rovněž může vésti k úplnému nezdaru.

Konečně třetí vlastnost je pevná vůle velitelů zůstatí tam, kde jim káže jejich svědomí, a neopouštětí předčasně stanoviště!

Zdar ústupu záleží nejvíce v správném vedení a klidu a v pochopení duševního a morálního stavu vojsk provádějících tuto operaci.

*

V závěru našeho pojednání je nutno položití důraz na to, že i při nejlepší přípravě v míru a při bezvadné znalosti ústupových operací všemi složkami armády má přece k ústupu za dne docházeti jen tehdy, když situace nepripouští jiné řešení a když byly již nasazeny všechny prostředky jak rázu materiálního, tak i morálního.

Budeme-li však nuceni rozhodnouti se k ústupu ve dne, budme si dobře vědomi toho, že i tato tak choulostivá operace má vždy naději na úspěch, neztratíme-li důvěru v sebe a v své podřízené a podřízené v nás! Moderní prostředky dovolují zadním vojům déle a lépe zdržovati nepřítele, než se zdá, čímž využití úspěchu nepřítele je přece pomalé.

Útočník musí překonávati překážky položené mu především v komunikační síti naším ničením, což zvláště pociťují jeho dělostřelectvo a trény; hlavně však musí zdolávati odpory zadních vojů, které nutí pronásledujícího k trhavým pohybům.

Dobře umístěné samočinné zbraně i slabých zadních vojů nutí nepřítele k dosti opatrnému postupu v neznámém terénu, k hledání odporů, k stálým místním manévřům, k tříštění vlastních sil, a to jej přivádí k nejistotě přes veškerá zdůrazňování nutnosti bezohledného využití úspěchu a pronásledování, jak to na př. činí německý Polní řád.

Konečně na ústup se nesmíme dívati jen jako na důsledek našeho neúspěchu! Naopak někdy ústup je přímo nezbytný k provedení přeskupení sil a k přípravě rozhodného protiúderu. Známe dost historických příkladů, kdy se vojska rozbitá a zdánlivě již neschopná odporu, postupně uváděla do pořádku a jsouce správně vedena, troufala si nejen podniknouti rozhodnou protiofensivu, nýbrž dosahovala i pronikavých úspěchů. Bitva na Marňé r. 1914 je toho krásným příkladem, příkladem přímo klasickým, kdy armáda částečně již poražená a donucená k ústupu, přechází neočekávaně k protiofensivě a dobývá tak ohromného vítězství, které rozhodlo celou světovou válku 1914—1918.

V r. 1800 protiúder Napoleona, poraženého od Rakušanů a ustupujícího ve dne od Marenga, změnil zdrcující porážku francouzských vojsk ve skvělé vítězství, které se řadí k bitvám klasickým! Rakušané opojení vítězstvím, pronásledovali v pochodových proudech rozbitou francouzskou armádu, která v nepořádku couvala k San Giulanu. Kolem 17. hod. dne 14. června Napoleon dostává čelní divisi pod velením gen. Boudeta ze sboru Desaix, který spěchal Francouzům na pomoc. Napoleon se rozhoduje k protiúderu. Skvěle využívaje terénu, vyčkává s čerstvou divisí rakouské předvoje, znenadání na ně útočí, uvádí je v nepořádek a nutí je k překotnému, ba zmatenému ústupu. Maje po ruce Kellermanovo jezdecktvo, vrhá je proti císařskému středu⁸⁾ a na hlavu poráží překvapeného vítěze! Značná část rakouských sil je zničena, zbytek utíká ve zmatku za řeku Bormidu, kde je uváděn do pořádku. Celý císařský štáb i s gen. Zachem v čele byl zde zajat a velitel rakouské armády gen. Melas, který předtím po vítězné bitvě odjel do Alessandrie, byl nucen prositi Napoleona o mír.

To jsou historické příklady, které jen potvrzují to, že ústup neznamená ještě porážku; ustupující vojska mohou míti největší naději na úspěch, jsou-li dobře vedena a ovládnuta svými veliteli.⁹⁾

⁸⁾ Podle jiných pramenů — levému křídlu.

⁹⁾ Tyto teoretické úvahy o ústupu ve dne jsou úvodem k studiu konkrétního případu v rámci vyšší jednotky, který bude postupně rozebrán v Cvičebních listech Vojenských rozhledů, a to jak s hlediska všeobecné taktiky, tak také taktiky péchoty, dělostřelectva, jezdecktva, ženijního vojska a podle okolností i služeb.